

УДК 343.226: 316.35

DOI <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2023.29.38>

ПРИЧИНИ ТА УМОВИ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА ВЧИНЕННЯ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА ВІДНОСНО ЖІНОК В УКРАЇНІ

Нестеренко Тетяна Василівна,
аспірантка
(Донецький державний університет
внутрішніх справ,
м. Кропивницький, Україна)

У статті автор розглядає особливості детермінації домашнього насильства відносно жінок в Україні. Вказується, що огляд державної аналітичної звітності та судової практики свідчить про те, що активна законотворча та методична робота не має очікуваних результатів – домашнє насильство не тільки не втрачає своєї актуальності, а і зазнає певної трансформації, що ускладнює як реалізацію механізму запобігання такому суспільно небезпечному діянню, так і його виявлення та розслідування. Частіше за все жертвами домашнього насильства стають жінки різного віку. Автор звертає увагу на те, що проблемою є відсутність належного криміналістичного забезпечення процедури розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством. Це також стосується особливостей визначення та призначення окремих судових експертиз. Здебільшого, під час розслідування випадків домашнього насильства (в межах кримінальних проваджень, порушених за ст. 126-1 КК України) проводились або судово-медичні дослідження (якщо це було фізичне насильство), а також судово-психіатричні експертизи потерпілих осіб (якщо мало місце психологічне насильство). Це стосується також проведення окремих слідчих (розшукових) дій, зокрема допиту потерпілих осіб. Визначення законодавцем основною ознакою домашнього насильства вчинення таких дій систематично передбачає, що на момент звернення до правоохоронних органів потерпіла особа тривалий час зазнавала різного роду страждань. Підсумовується, що в сучасному суспільстві домашнє насильство, як і більшість інших кримінальних правопорушень, продовжує трансформуватися та набуває нетипових рис. Це свідчить про зміну детермінаційного комплексу, чому сприяють політичні та економічні перетворення в державі. Основним способом позитивно вплинути на негативні коливання динаміки є переосмислення причин, чинників та умов, які сприяють вчиненню домашнього насильства відносно жінок.

Ключові слова: домашнє насильство, жінки, жертви, кримінальне правопорушення, кривдник, детермінанти, причини, умови.

REASONS AND CONDITIONS THAT AFFECT DOMESTIC VIOLENCE AGAINST WOMEN IN UKRAINE

Nesterenko Tetyana Vasylivna,
Postgraduate Student
(Donetsk State University of Internal
Affairs, Kropyvnytskyi, Ukraine)

In the article, the author examines the specifics of determining domestic violence against women in Ukraine. It is indicated that the review of state analytical reporting and court

practice shows that active legislative and methodical work does not have the expected results - domestic violence not only does not lose its relevance, but also undergoes a certain transformation, which complicates both the implementation of the mechanism for preventing such a socially dangerous act, as well as its detection and investigation. Most often, victims of domestic violence are women of all ages. The author draws attention to the fact that the problem is the lack of proper forensic support for the investigation of criminal offenses related to domestic violence. This also applies to the specifics of the definition and appointment of individual forensic examinations. For the most part, during the investigation of cases of domestic violence (within the criminal proceedings instituted under Article 126-1 of the Criminal Code of Ukraine), either forensic medical examinations were conducted (if it was physical violence), as well as forensic psychiatric examinations of the victims (if psychological violence took place). This also applies to the conduct of individual investigative (search) actions, in particular the questioning of victims. The legislator's definition of the main sign of domestic violence as the commission of such actions systematically assumes that at the time of contacting the law enforcement agencies, the victim has been suffering various kinds of suffering for a long time. It is concluded that in modern society, domestic violence, like most other criminal offenses, continues to transform and acquire atypical features. This indicates a change in the deterministic complex, which is facilitated by political and economic transformations in the state. The main way to positively influence the negative fluctuations of the dynamics is to rethink the reasons, factors and conditions that contribute to the perpetration of domestic violence against women.

Key words: domestic violence, women, victims, criminal offense, offender, determinants, causes, conditions.

Постановка проблеми. Домашнє насильство є відносно новим кримінальним правопорушенням, криміналізованим відповідно до Закону України від 06.12.2017 № 2227-VIII «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами». Відповідно до вказаного нормативно-правового акту до Кримінального кодексу України (далі – КК України) було також внесено низку змін та доповнень, щодо забезпечення окремих прав та свобод громадян в частині запобігання різного роду насильству. У цьому ж році було прийнято Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII «Про запобігання та протидію домашньому насильству», яким було визначено організаційно-правові засади запобігання та протидії домашньому насильству, а також основні напрями реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, спрямовані на захист прав та інтересів осіб, які постраждали від такого насильства [1]. Водночас, огляд державної аналітичної звітності та судової практики свідчить про те, що активна законотворча та методична робота не мають очікуваних результатів – домашнє насильство не тільки не втрачає своєї актуальності, а і зазнає певної трансформації, що ускладнює як реалізацію механізму запобігання такому суспільно небезпечному діянню, так і його виявлення та розслідування. Частіше за все жертвами домашнього насильства стають жінки різного віку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема запобігання домашньому насильству активно розглядається на рівні наукових досліджень, зокрема вона знайшла своє відображення у працях таких учених як А. Б. Блага, В. В. Вітвіцька, О. О. Дудоров, А. П. Закалюк, М. В. Корнієнко, Є. С. Назимко, Н. А. Орловська, М. І. Хавронюк, В. В. Шаблистий та ін. Водночас, коливання динаміки в частині кримінальних правопорушень, передбачених ст. 126-1 КК України свідчить про наявність окремих прогалин, які потребують нагального вирішення. Однією з таких прогалин є необхідність

дослідження найбільш розповсюджених причин та умов, які сприяють вчиненню домашнього насильства, що і зумовлює актуальність обраної теми.

Метою статті є аналіз та узагальнення причин та умов, які утворюють детермінаційний комплекс, котрий зумовлює негативні кількісно-якісні показники кримінально протиправної діяльності в частині кримінальних правопорушень, передбачених ст. 126-1 КК України.

Викладення основного матеріалу. Відтак, у травні 2018 року з метою виконання законодавчих вимог Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 7 грудня 2017 року № 2229 Міністерством освіти і науки спільно з Міністерством молоді та спорту України було розроблено методичні рекомендації щодо запобігання та протидії насильству, основною метою яких стало формування у дітей та молоді нетерпимого ставлення до насильницьких моделей поведінки, небайдужого ставлення до постраждалих осіб, усвідомлення насильства як порушення прав людини. В рекомендаціях було визначено, що розрахунки, проведені Інститутом демографії і соціальних досліджень на замовлення Фонду народонаселення ООН, говорять про те, що щорічно 1,1 млн українок стикаються з фізичною та сексуальною агресією в сім'ї, і більшість з них мовчать. За статистикою Всесвітньої організації охорони здоров'я, 38% вбивств жінок у світі – справа рук їх партнерів. У деяких країнах ця цифра наближається до 70%. Одна з чотирьох жінок земної кулі упродовж усього життя страждає від сексуального насильства [2]. Зміна поглядів на домашнє насильство як на соціально негативний та суспільно небезпечний феномен, в першу чергу, пов'язана із необхідністю забезпечення посиленого захисту прав жінок в Україні. Особливої актуальності така проблема набуває також у зв'язку із тим, що такі діяння є латентними, що зумовлено як особистим ставленням до насильства жертви, так і поведінкою кримінального правопорушника, яка стає стримуючим фактором та перешкодою для звернення жінок до правоохоронних органів. Тривалий час криміналізація домашнього насильства гальмувалась неоднозначною оцінкою рівня суспільної небезпеки та відсутністю можливості встановити її кореляцію із тими наслідками, які воно має відносно жертв та їх близького оточення. Окремі науковці та практики ототожнювали домашнє насильство із проявами побутових кримінальних правопорушень, які, здебільшого, мали піддрунтям стан алкогольного сп'яніння правопорушника та жертви, а також раптово виниклих неприязних відносин (побутового конфлікту). Водночас між цими явищами є значна різниця, яка полягає в тому, що домашнє насильство у більшості випадків – тривалий, циклічний процес, який передбачає наявність декількох стадій, кожна із яких пов'язана із певними детермінантами.

Розробники вищезазначених Методичних рекомендацій звернули увагу на те, що насильство в сім'ї відбувається у всіх секторах суспільства, незалежно від релігії, раси, сексуальних вподобань, професійного та освітнього рівня. Особи, які чинять насильство, намагаються одержати владу та контроль над їхніми близькими партнерами. Влада набирає вигляду стратегічної образливої тактики (фізична, сексуальна, вербальна, емоційна), що забезпечує посилення контролю. Ними також було виділено такі причини, що призводять до домашнього насильства: соціальні (напруження, конфлікти, насильство в суспільстві; пропагування в засобах масової інформації насильства як моделі поведінки); економічні (матеріальні нестатки; відсутність гідних умов життя та одночасно – відсутність умов для працевлаштування і заробітку грошей; економічна залежність; безробіття); психологічні (стереотипи поведінки); педагогічні (відсутність культури поведінки – правової, моральної, громадянської, естетичної, економічної, трудової); соціально-педагогічні (відсутність усвідомленого батьківства, сімейних цінностей у суспільстві, позитивної моделі сімейного життя на засадах гендерної рівності,

сімейного виховання на основі прав дитини); правові (ставлення до насильства як до внутрішньо-сімейної проблеми, а не як до негативного суспільного явища, до членів сім'ї – як до власності; недостатня правова свідомість); політичні (схильність до гендерних стереотипів; недостатній пріоритет проблем сім'ї та гендерної рівності; увага до материнства й дитинства, а не до сім'ї загалом; брак уваги до батьківства, чоловіків); соціально-медичні (відсутність репродуктивної культури у населення, відповідального батьківства, системи сімейних лікарів; алкоголізм, наркоманія, агресія тощо); фізіологічні та медичні (порушення гормонального фону, обміну речовин, швидкості реакцій; прийом збуджувальних лікарських препаратів; хвороби нервової системи тощо). Практично всі дослідники, які працюють з проблемою хронічного насильства, відзначають, що насильство завжди йде по колу, тобто має циклічний характер. Кожного наступного разу цей цикл може скорочуватися в часі, а насильство – ставати більше інтенсивним та жорстоким [2]. Більшість із наведених причин є загальними, та характеризують кожне друге кримінальне правопорушення, зокрема не пов'язане із домашнім насильством. Під час побудови механізму запобігання таким кримінальним правопорушенням необхідно враховувати те, що суспільно небезпечні діяння, пов'язані із домашнім насильством не обмежуються кримінальним правопорушенням, передбаченим ст. 126-1 КК України. Окрім наведеної норми, окремі форми домашнього насильства також передбачені ст. 134, ст. 151-2, ч. 2 ст. 152, ч. 2 ст. 153, ст. 154 КК України. Отже, визначаючи комплекс причин та умов вчинення такого роду суспільно небезпечних діянь необхідно виокремлювати специфічні, типові саме для них детермінанти, що потребує розгляду циклічності кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством, що вчиняється відносно жінок.

В методичній літературі, присвяченій протидії та запобігання проявам домашнього насильства виділяють такі цикли стосунків: напруження зростає – потреба кривдника у владі та контролі лежить в основі злості та обвинувачення за будь-яке напруження у стосунках. Коли напруження зростає, жертва почувається так, ніби «ходить по голках»; вибух – злочинець демонструє силу та встановлює контроль над ситуацією, її наслідками та його/її партнером шляхом застосування насильницьких методів. Особа, яка чинить насильство, свідомо вирішує його чинити; любов і каяття – особа, яка чинить насильство, вдається до романтичного примирення, просить вибачення та обіцяє змінитися, користуючись зняковістю і страхом, що був спричинений насильством [2]. Аналіз судової практики дозволяє стверджувати, що у більшості випадків домашнє насильство вчиняється відносно колишньої дружини або матері кримінального правопорушника. *Детермінанти таких суспільно небезпечних діянь можна встановити виходячи із особливостей та обставин кримінальних правопорушень, що надає можливість їх згрупувати та диференціювати в залежності від особи потерпілої та ступеню родинного зв'язку із кримінальним правопорушником на такі:*

- за ступенем родинного зв'язку: детермінанти домашнього насильства, вчиненого відносно дружини/ колишньої дружини; детермінанти домашнього насильства, вчиненого відносно матері; детермінанти домашнього насильства, вчиненого відносно доньки/сестри;
- за тяжкістю кримінального правопорушення: детермінанти домашнього насильства, яке мало наслідком психічні розлади; детермінанти домашнього насильства, яке мало наслідком фізичні ушкодження; детермінанти домашнього насильства, яке призвело до смерті потерпілої особи.
- за характером та змістом: соціально-економічні та правові детермінанти; організаційно-управлінські детермінанти; культурно-виховні та освітні детермінанти; медичні детермінанти; віктимологічні детермінанти.

Що стосується першої класифікаційної групи, необхідно відмітити, що домашнє насильство, вчинене відносно дружини/колишньої дружини, а також інших близьких родичів відрізняється як за інтенсивністю, так і за видовим розподілом видів насильства та механізму кримінально протиправної поведінки. Здебільшого, домашнє насильство відносно дружини/колишньої дружини має особистісний характер та пов'язаний із ревнощами, помстою та невирішеними справами, що виникають із сімейних правовідносин (спір про поділ майна подружжя, встановлення режиму окремого проживання подружжя, справи про позбавлення батьківських прав, участі одного з батьків у вихованні дитини, місця проживання дитини, виселення дитини, зняття дитини з реєстрації місця проживання тощо). Домашнє насильство відносно інших членів родини, визначених вище вчиняється із побутових мотивів, зумовлених спільним проживанням, майновим спором (наприклад, визначення права особи на частку у спільному майні), а також на ґрунті особистих, тривалих, неприязних відносин.

Друга класифікаційна група відрізняється певною багатоаспектністю, а також потенційною наявністю вторинних мотивів, з яких вчиняється домашнє насильство. Виходячи із аналізу статистики правоохоронних органів та судової практики, можна стверджувати, що більшість випадків домашнього насильства пов'язані зі спричиненням психологічних страждань та незначними психічними розладами. Водночас, також непоодинокими є випадки симбіозу видів спричиненого насильства, що призводять до смерті за різних обставин.

Так, відповідно до вироку Лубенського міськрайонного суду від 17 лютого 2022 року (справа № 539/5313/21, провадження № 1-кп/539/114/2022) особу було обвинувачено у систематичному жорстокому поводженні по відношенню до своєї матері, що проявлялося у нанесенні тілесних ушкоджень та побоїв, безжального, грубого ставлення, завданні психічних страждань, а саме мордуванні, позбавленні їжі, ліків, води, неодноразово виганяючи останню з будинку ночувати на вулицю. Достовірно усвідомлюючи, що мати на передодні перенесла тяжке захворювання, а саме інсульт та у зв'язку з чим мала вади з опорно-рухового механізму (паралізувало ліву сторону тіла), 16 вересня 2020 року, обвинувачений, перебуваючи за місцем власного проживання, знаходячись в стані алкогольного сп'яніння, ударами рук та ніг наніс потерпілій тілесні ушкодження у вигляді синця навколо правого ока, синця в області підборіддя справа в подальшому не втримавши рівновагу впав на останню, чим спричинив їй тілесні ушкодження у вигляді косо-поперечного перелому лівої ключиці ближче до грудино-ключичного з'єднання з крововиливами в м'які тканини в місці перелому. Вказані дії призвели до того, що потерпіла залишила місце проживання та направилася до озера, де вирішила покінчити життя самогубством шляхом утоплення. 20 вересня 2020 року працівниками поліції у воді зазначеного озера виявлено без ознак життя тіло потерпілої з тілесні ушкодження у вигляді косо-поперечного перелому лівої ключиці ближче до грудино-ключичного з'єднання з крововиливами в м'які тканини в місці перелому, синця навколо правого ока, синця в області підборіддя справа, які були спричинені при життєво, а причиною смерті згідно з висновком судово-медичної експертизи №235 від 16.10.2020 року являється утоплення [3]. Отже, наведений вирок свідчить про те, що, фактично, домашнє насильство також є детермінантом окремих кримінальних правопорушень. Водночас, як самостійне суспільно-небезпечне діяння домашнє насильство відносно близьких родичів може мати корисливий мотив, зумовлений необхідністю у вирішенні окремих майнових потреб. Необхідно також звернути увагу на те, що спільною для двох класифікаційних груп ознакою є те, що більшість випадків домашнього насильства особами було вчинено у стані алкогольного сп'яніння, а також після неодноразового притягнення до адміністративної відповідальності за вчинення адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 173-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП).

Третя класифікаційна група передбачає більш детальний розгляд за диференційованими напрямками. *Соціально-економічні та правові детермінанти* домашнього насильства утворюють найбільш велику групу причин та умов таких кримінальних правопорушень. Зокрема сюди здається доцільним відносити схильність до девіантної поведінки, сформовану внаслідок деструкцій, які вплинули на особу під час дорослішання.

Г. Ірван (G. Irwan) вказує, що важлива роль в детермінації насильницької поведінки належить соціальній складовій, яка залежить від агресивних впливів навколишнього середовища [4, с.72] (*цитовано за Н. Стасюк – прим. авт.*). Результатом розробки цієї теорії стало виявлення зв'язків між девіантною поведінкою людини й такими явищами, як геомагнітні аномалії, сонячна активність, розломи земної кори, зміна пір року і т. і. Різноманітність соціальних складових детермінацій мікро- і макрорівня насильницьких злочинів в сім'ї, обумовлює деформовану соціалізацію членів сім'ї або близьких родичів в процесі своєї взаємодії, що, перш за все, відбивається на духовному становленні особистості [5, с. 52]. У контексті домашнього насильства соціально-економічні чинники безпосередньо пов'язані із культурно-виховними та моральними детермінантами, що зумовлено наявністю безпосередньої кореляції між фізично або педагогічно незадовільними умовами, в яких зростає людина та тими паттернами поведінки, які вона демонструє у дорослому житті. Неналежний рівень матеріального забезпечення у більшості випадків призводить до того, що економічні потреби стають тригером, який має наслідком формування агресивних реакцій на будь-які посягання на майнові права. Вивчення рішень суду з 2019 по 2023 роки надає можливість підсумувати, що у більшості випадків майнові проблеми стають другою після алкогольної залежності причиною вчинення домашнього насильства. Незадовільний рівень освіти ускладнює пошук роботи, призводить до обрання альтернативних способів вирішення фінансових потреб (зокрема і до вбивств з корисливих мотивів членів родини, доведення їх до самогубства тощо). Отже, до соціально-економічних детермінантів домашнього насильства можна віднести: 1) незадовільний рівень реалізації гендерної політики в державі, що формально призводить до зниження значущості ролі жінки у суспільстві; 2) наявність дисбалансу між професіями та заробітною платою, доступних для жінок та чоловіків; 3) неналежний соціальний захист жінок-жертв домашнього насильства; 4) відсутність механізму для забезпечення пільгами та/або економічного супроводу жінок-жертв домашнього насильства до прийняття рішення по провадженню; 5) відсутність належної кількості вакансій, доступних для жінок, що призводить до економічної залежності від кривдника; 6) відсутність належного соціального та економічного захисту жінок, які знаходяться у відпустці по догляду за дитиною.

Що стосується правових детермінантів, необхідно зауважити, що більшість останніх зумовлені відсутністю узгодженості між окремими профільними нормативно-правовими актами та кримінальним законодавством України в частині особливостей кримінальної відповідальності за домашнє насильство та пов'язані із ним суспільно небезпечні діяння. Зокрема більшість таких проблем зумовлені тим, що зміни до кримінального законодавства було внесено після прийняття Закону України від 05.02.2015 № 160-VIII «Про пробацію», яким регулюються відносини в частині застосування до осіб, які вчинили домашнє насильство обмежувальних заходів.

Так, відповідно до вироку Борзнянського районного суду Чернігівської області від 25 серпня 2021 року (справа № 730/449/21, провадження № 1-кп/730/46/2021) особу було обвинувачено у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ст. 126-1 КК України та таких обставин: 30.04.2021 року приблизно о 18:00 годині обвинувачений, знаходячись у будинку за місцем свого проживання, перебуваючи в стані алкогольного

сп'яніння, на ґрунті раптово виниклих неприємних відносин, з метою нанесення тілесних ушкоджень, умисно наніс один удар рукою в область голови своєї малолітньої падчерки, після чого схопив її рукою за волосся та з метою нанесення тілесних ушкоджень різко потягнув в сторону, спричинивши удар головою потерпілої об двері будинку, в результаті чого обвинувачений спричинив потерпілій тілесні ушкодження у вигляді забою м'яких тканин обличчя над правим оком та забою м'яких тканин лівої скроневої ділянки голови. На підставі викладеного та керуючись ст. ст. 373-376, 381-382 КПК України, суд ухвалив особу визнати винуватим у вчиненні кримінального проступку, передбаченого ч. 1 ст. 125 КК України, та призначити йому покарання у виді громадських робіт на строк 200 годин. Направити до Борзнянської міської ради для проходження програми для кривдників, передбаченої Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», на строк 3 (три) місяці. Зобов'язати обвинуваченого пройти пробаційні програми «Подолання агресивної поведінки» та «Попередження вживання психоактивних речовин» строком 3 місяці. Контроль за виконанням засудженим пробаційних програм, до якого застосовано обмежувальні заходи, покласти на орган пробації за місцем проживання засудженого [6].

Відповідно до ухвали Борзнянського районного суду Чернігівської області від 01 листопада 2021 року по цій же справі, 21 жовтня 2021 року начальник Ніжинського районного сектору № 4 філії ДУ «Центр пробації» в Чернігівській області звернувся до суду з поданням про вирішення питання про всякого роду сумніви і протиріччя, що виникають при виконанні вироку, щодо ОСОБА_5. Вказане подання мотивоване тим, що вироком Борзнянського районного суду Чернігівської області від 25.08.2021 року на ОСОБА_5 покладено обов'язок пройти пробаційні програми «Подолання агресивної поведінки» та «Попередження вживання психоактивних речовин строком» на 3 місяці. Четвертим абзацом резолютивної частини вироку контроль за виконанням засудженим пробаційних програм покладено на орган пробації за місцем проживання засудженого. Разом з тим, обов'язок пройти пробаційну програму може бути призначений лише до засуджених осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням. Зазначене ґрунтується на положеннях ст.28 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», якою визначено, що на особу, яка вчинила домашнє насильство, зокрема на дитину-кривдника, яку притягують до кримінальної відповідальності, може бути покладено обов'язок пройти пробаційну програму відповідно до п. 4 ч. 3 ст.76 КК України. Зважаючи, що дія ч. 3 ст.76 КК України поширюється виключно на засуджених осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням, такий обов'язок може бути призначений лише зазначеній категорії засуджених. Наказом Міністерства юстиції України № 926/5 від 28.03.2018 року «Про затвердження Переліку заходів щодо реалізації пробаційних програм» передбачається порядок здійснення заходів по реалізації пробаційних програм лише щодо засуджених, звільнених від відбування покарання з випробуванням. Повноваження органу пробації передбачені КВК та Законом України «Про пробацію», згідно яких до повноважень уповноваженого органу з питань пробації не належить реалізація пробаційних програм стосовно осіб, засуджених до покарання у виді громадських робіт, а отже не може здійснюватися працівниками пробації. Як підсумок, зазначено, що в межах передбачених діючим законодавством повноважень та функцій, працівники Ніжинського районного сектору № 4 філії ДУ Центр пробації в Чернігівській області не можуть здійснювати реалізацію пробаційних програм стосовно осіб, засуджених до покарання у виді громадських робіт. В судовому засіданні представник органу пробації внесене подання підтримав і просив його задовольнити з вищевказаних підстав. Уточнив, що фактично просить у суду роз'яснень, яким чином засуджений має пройти відповідні програми, якщо орган пробації не має повноважень виконувати такі заходи. Вказане, на думку органу пробації, унеможлиблює виконання вироку суду в цій частині [7]. Отже, серед правових детермінантів домашнього насильства можна виокремити: 1) внутрішню неузгодженість між нормативно-правовими актами,

які регулюють кримінально-правові та інші відносини у сфері запобігання домашньому насильству; 2) неврівноважену систему суб'єктів нагляду за виконанням обмежувальних заходів, обмежувальних приписів, пробаційних програм та програм для кривдників; 3) неунормовану національну суддівську практику із розгляду домашнього насильства, що має наслідком відсутність чіткого розуміння ознаки системності, необхідної для кваліфікації домашнього насильства, що призводить до порушення принципів відправлення правосуддя, а також до порушення кримінального законодавства; 4) відсутність механізму захисту прав потерпілих від домашнього насильства жінок як на національному, так і на міжнародному рівні; 5) неналагоджений механізм ідентифікації дітей-свідків домашнього насильства.

Організаційно-управлінські детермінанти. Більшість проблем організаційно-управлінського характеру зумовлені відсутністю відпрацьованого механізму досудового розслідування домашнього насильства та захисту прав та інтересів свідків та постраждалих осіб. У більшості випадків це також стосується віднесення законодавцем домашнього насильства до діянь, які розслідуються в межах кримінального провадження, яке здійснюється у формі приватного обвинувачення. Враховуючи високу латентність таких кримінальних правопорушень, яка, здебільшого, зумовлена віктимною поведінкою потерпілих жінок, відсутність можливості третіх осіб звернутись до правоохоронних органів із заявою про вчинення домашнього насильства є потужним детермінантом. Зокрема, прикладом є практика Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) по справі «Левчук проти України».

Так, в рішенні ЄСПЛ «Левчук проти України» (заява № 17496/19), серед інших фактів по справі вказано, що 13 січня 2011 року знайомий заявниці С. Л. звернувся із заявою до Рівненського міського відділу міліції, повідомивши їм, що під час сварки вдома О. Л. вдарив заявницю. Працівники міліції відмовили у порушенні кримінальної справи у зв'язку з відсутністю у діях О. Л. *corpus delicti* (за відсутністю кримінальної події – прим. авт.). Ця постанова не оскаржувалася [8]. Отже, відсутність альтернативних способів отримувати працівниками правоохоронних органів інформацію про кримінальне правопорушення, передбачене ст. 126-1 значно ускладнює будування стратегії запобігання.

Ще однією проблемою є відсутність належного криміналістичного забезпечення процедури розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством. Це також стосується особливостей визначення та призначення окремих судових експертиз. Вивчення судових вироків надало можливість констатувати, що, здебільшого, під час розслідування випадків домашнього насильства (в межах кримінальних проваджень, порушених за ст. 126-1 КК України) проводились або судово-медичні дослідження (якщо це було фізичне насильство), а також судово-психіатричних експертиз потерпілих осіб (якщо мало місце психологічне насильство). Це стосується також проведення окремих слідчих (розшукових) дій, зокрема допиту потерпілих осіб. Визначення законодавцем основною ознакою домашнього насильства вчинення таких дій систематично передбачає, що на момент звернення до правоохоронних органів потерпіла особа тривалий час зазнавала різного роду страждань. Фактично, у такому випадку мова йде про наявність низки одиничних протиправних актів, які за своєю сукупністю утворюють єдине суспільно небезпечне діяння. Це означає, що під час допиту слідчі мають отримати інформацію по кожному окремому випадку. Водночас, неправильний підхід до допиту часто призводить до унеможливлення кваліфікації діяння за ст. 126-1 КК України та обрання альтернативою певні адміністративні стягнення.

Із урахуванням наведеного, до організаційно-управлінських детермінантів кримінального правопорушення, передбаченого ст. 126-1 КК України доцільно відносити: 1) прогалини

кримінального процесуального законодавства, які унеможливають нормальний процес досудового розслідування; 2) неналежне криміналістичне (судово-експертне) забезпечення розслідування випадків домашнього насильства; 3) відсутність налагодженої процедури проведення окремих слідчих (розшукових) дій, зокрема допиту, що ускладнює правильну кваліфікацію діяння за ст. 126-1 КК України за ознакою системності; 4) функціональна (не зумовлена процесуальними обставинами) бездіяльність правоохоронних органів (прикладом є Рішення ЄСПЛ по справі «Івашків проти України», в якому зазначено, що у період з 2007 по 2013 роки колишній чоловік заявниці, І. В., п'ять разів наносив їй тілесні ушкодження. Такі тілесні ушкодження були задокументовані та кваліфіковані як легкі у відповідних актах судово-медичних досліджень. Працівники міліції та прокуратура неодноразово відмовляли у порушенні кримінальної справи у зв'язку з відсутністю *corpus delicti*. Два з п'яти випадків розглянули національні суди [9]); 5) розповсюдженість випадків підміни домашнього насильства легкими тілесними ушкодженнями та відповідна кваліфікація; 6) відсутність розуміння особливостей розслідування випадків домашнього насильства, вчиненого у нетрадиційних формах (кібернасильство, порно помста тощо).

Культурно-виховні та освітні детермінанти. Як вже було зазначено вище, культурно-виховні та освітні детермінанти знаходяться у безпосередній, прямій кореляції із соціально-економічними. Світогляд особи формується в залежності від оточуючого середовища, зокрема – родини та друзів. У науковій літературі вже є стала думка щодо того, що дитина, яка спостерігає насильство має два шляхи розвитку: або як кривдник, або як жертва. Це також зумовлює суспільну небезпеку булінгу. Зростання в умовах агресії майже завжди має наслідком агресію. Окрім незадовільних умов дорослішання мають враховуватись залежності, а також міжособистісні відносини кривдника та жертви (особливо, коли мова йде про випадки, коли кривдник та жертва є сином та матір'ю). У таких випадках, детермінантами агресії можуть бути дитячі образи, реактивний розлад прив'язаності, дефіцит уваги, що помножено на відсутність сформованого морально-етичного комплексу. Отже, до культурно-виховних та освітніх детермінантів доцільно відносити: 1) реактивний розлад прив'язаності, як причина негативних взаємовідносин між дитиною-кривдником та матір'ю-жертвою; 2) відсутність повноцінних програм для кривдників; 3) переоцінка цінностей, що зумовлено поступовою зміною пріоритетів суспільства та держави; 4) відсутність навчальних програм, скерованих на прищеплення знань та вмінь поведінки в умовах домашнього насильства.

Медичні детермінанти. Детермінанти цієї підгрупи є найбільш простими та полягають у загальному незадовільному психо-фізіологічному стані кривдника, зумовленому наявністю фізичних та/або психологічних особливостей. Зокрема, із урахуванням результатів аналізу судових вироків, частіше за все такими особливостями є або розумові вади (розумова відсталість легкого ступеню), або прогресивні психічні захворювання (шизофренія). Як правило, медичні детермінанти важко піддаються запобіжному впливу як через часто непередбачуваний сценарій поведінки хворого, так і через неможливість (у непоодиноких випадках) жертви залишити кривдника без допомоги та нагляду.

Віктимологічні детермінанти. В сучасній кримінологічній доктрині питання віктимізації суспільства стає все більш актуальним. Низка вчених взагалі вважає віктимну поведінку основною детермінантою, яка негативно впливає на кримінологічну ситуацію в країні. Щодо домашнього насильства, віктимна поведінка актуалізується також у зв'язку із латентністю цього кримінального правопорушення, зумовленою безвідповідальним ставленням самих жертв (особливо – коли жертвою є жінка). Це і стимулює прагнення вчених довести до законодавця потребу виведення таких діянь з переліку справ приватного обвинувачення.

Вчені також вказують, що причиною віктимізації є стимульовані глобалізацією процеси втрати особистістю своєї соціальної ідентичності, крайньої індивідуалізації, що межує з десоціалізацією, девальвацією морально-правових цінностей. В таких умовах деформується і система ціннісних орієнтацій жертви [5, с. 56]. О. Беспаль також вказує, що ціннісні орієнтації визначають спрямованість особистості та позицію людини. У жертв злочинів з неадекватною самооцінкою ціннісні орієнтації становлять нестійку систему» [10, с. 37]. Можна також припустити градацію жертв домашнього насильства в залежності від усвідомлення ними своєї віктимної поведінки. Так, до осіб, що свідомо провокують насильство по відношенню до себе, відносяться, по-перше, членів сім'ї чи близьких родичів, схильних до вживання алкоголю і наркотичних речовин. Цю групу об'єднує нестійкість, агресивність, конфліктність в поведінці, які в свою чергу продукують агресивність і насильство з боку інших членів такої мікро-групи, як сім'я. По-друге, до цієї категорії відносяться особи, які мають корисливий мотив, тобто тих, кому вигідно вчинення насильницьких дій по відношенню до себе. Поповнили цю категорію і жінки, які несвідомо провокують насильство по відношенню до себе, безмірним терпінням, страхом перед насильником, соромом перед громадськістю [11, с. 39] (цитовано за Н. Стасюк – прим. авт.). Отже, вказане дозволяє припустити, що підґрунтя для формування віктимної поведінки жінок, які страждають від домашнього насильства утворює стигматизація, яка є наслідком радянських уявлень про родину та її соціальну цінність. Серед інших віктимних чинників можна викоремити: 1) наявність стереотипів про роль та місце жінки в родині та соціумі; 2) відсутність механізму захисту матеріальних інтересів жінок після притягнення кривдника до кримінальної відповідальності; 3) відсутність у закладах освіти належних освітніх компонентів, достатніх для усвідомлення сутності та змісту віктимної поведінки; 4) неналежний рівень правової освіти та обізнаності; 5) відсутність у правоохоронних органів необхідного рівня толерантності та знань в частині особливостей спілкування із жінками-жертвами домашнього насильства, що призводить до стигматизації, знижає рівень довіри до поліції та призводить до латентності.

Висновки. Таким чином, проведене дослідження дозволило підсумувати, що в сучасному суспільстві домашнє насильство, як і більшість інших кримінальних правопорушень, продовжує трансформуватися та набуває нетипових рис. Це свідчить про зміну детермінаційного комплексу, чому сприяють політичні та економічні перетворення в державі. Основним способом позитивно вплинути на негативні коливання динаміки є переосмислення причин, чинників та умов, які сприяють вчиненню домашнього насильства відносно жінок, що надасть можливість більш комплексно підійти до побудови ефективної стратегії запобігання таким суспільно небезпечним діям.

Список використаних джерел:

1. Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII «Про запобігання та протидію домашньому насильству». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>
2. Методичні рекомендації щодо запобігання та протидії насильству. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v5480729-18#Text>
3. Вирок Лубенського міськрайонного суду від 17 лютого 2022 року (справа № 539/5313/21, провадження № 1-кп/539/114/2022). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103361877>
4. Irwan G., Margaretha M. Attribution error to the victim in domestic violence: a contemplation of domestic violence observer. *Jurnal psikologi*, vol. 19, № 1, pp. 72–79, apr. 2020. URL: <https://doi.org/10.14710/jp.19.1.72-79>

5. Стасюк Н.А. Кримінологічна характеристика домашнього насильства: дис. на здоб. ступ. доктора філософії (081 «Право»). / Національний університет біоресурсів і природокористування України. Київ. 2022. 173 с.

6. Вирок Борзнянського районного суду Чернігівської області від 25 серпня 2021 року (справа № 730/449/21, провадження № 1-кп/730/46/2021). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99166886>

7. Ухвала Борзнянського районного суду Чернігівської області від 01 листопада 2021 року (справа № 730/449/21, провадження № 1-кп/730/46/2021). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100749754>

8. Рішення ЄСПЛ «Левчук проти України» (заява № 17496/19). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_f92#Text

9. Рішення ЄСПЛ по справі «Івашків проти України» (заява № 59670/14). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_i22#Text

10. Беспаль О. Л. Окремі соціально-демографічні ознаки осіб, які вчинили сімейне насильство щодо дітей. *Теорія і практика судової експертизи і криміналістики*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. з нагоди 85-річчя доктора юридичних наук, професора Н. І. Клименко (м. Київ, 27 лютого 2018 р.). Київ. Маріуполь, 2018. С. 37–39.

11. Христова Г. Освітній курс «Розгляд судами справ, пов'язаних з насильством в сім'ї». Методичний посібник. Київ. ТОВ «Компанія «ВАІТЕ», 2019. 86 с.